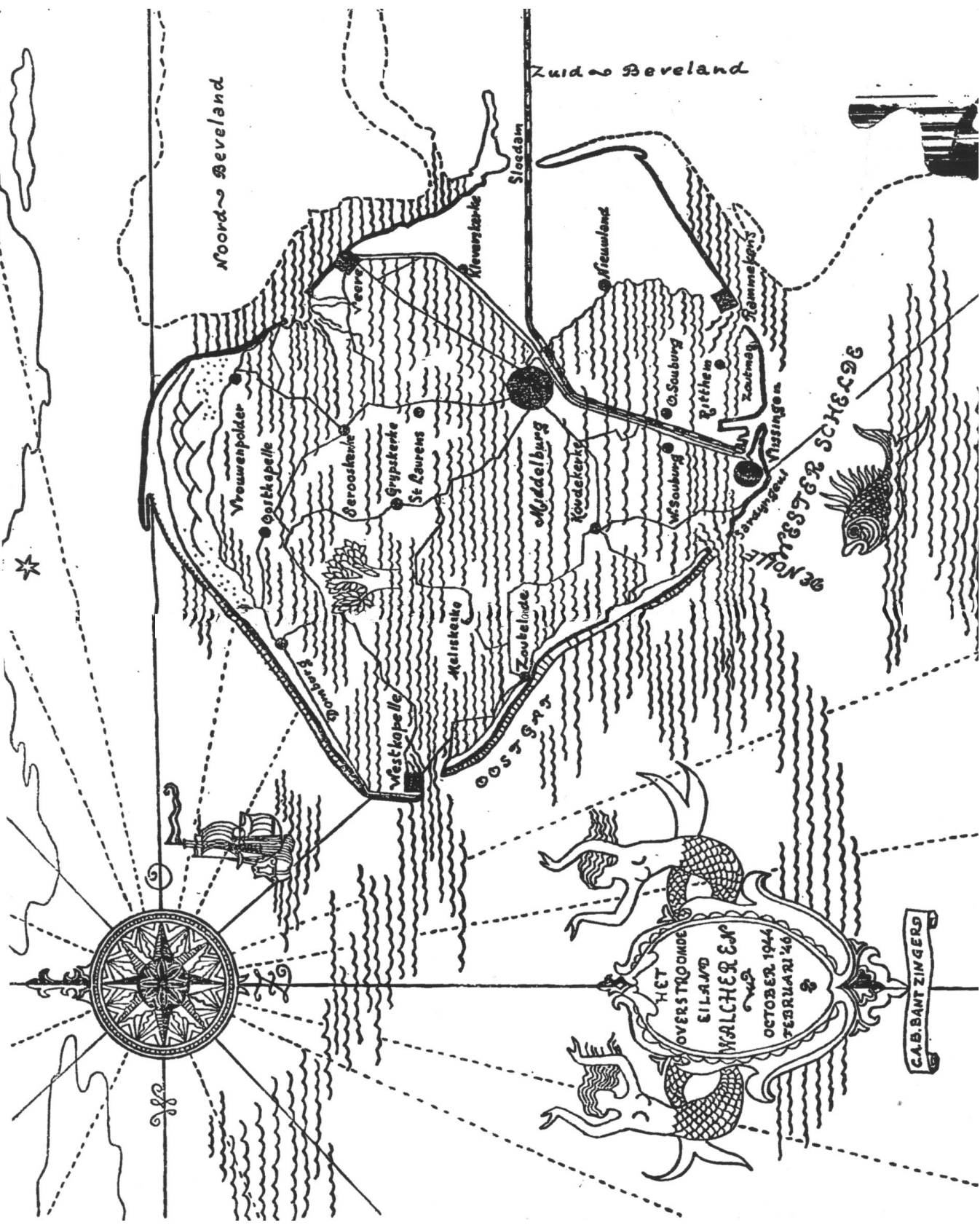

HET VERJAAGDE WATER

ROMAN

geannoteerd en geïllustreerd

Noord-Beveland

Zuid-Beveland

Sloedam

Kieversluis

Nieuwland

Stammekens

Zoutweg

Vissingen

W. Souburg

Ritthem

W. Souburg

Middelburg

Koudakkerk

Zoutelonde

Kleinsteke

Grypkerke

Serooske

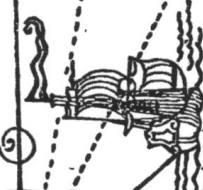
St. Laurens

Vrouwepolder

Oostkapelle

Westkapelle

Eastwag

HET
OVERSTROOMDE
EILAND
WALCHEREN
OCTOBER 1944
FEBRUARI '46

C.A.B. BANTZINGER

DE NOLE
SCHIEDE
SCHIEDE

A. DEN DOOLAARD

HET VERJAAGDE WATER

ROMAN

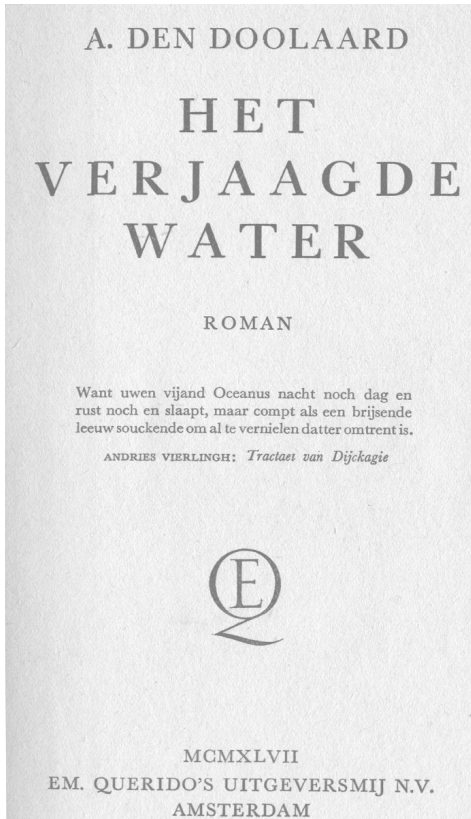
Want uwen vijand Oceanus nacht noch dag en rust noch en slaapt, maar compt als een brijssende leeuw souckende om al te vernielen datter omtrent is.

ANDRIES VIERLINGH: *Tractaet van Dijkkagie*¹

BEZORGD DOOR K. D'ANGREMOND EN G.J. SCHIERECK

VSSD

¹ Het Tractaet van Dijkkagie van Andries Vierlingh dateert uit het midden van de zestiende eeuw. Het werk werd in 1920 uitgegeven door J. de Hullu en A.G. Verhoeven in de (kleine) serie Rijks Geschiedkundige Publicatiën no. 20, in 1973 opnieuw uitgegeven als facsimile door de Nederlandse Vereniging Kust- en Oeverwerken (thans VBKO).

De volgende personen en instellingen hebben belangrijke bijdragen aan de inhoud en het verschijnen van dit boek geleverd:

N. Biezeveld
 R. Bleyi
 G. Blom van der Vlies
 P. Crucq
 N.N. Dijkstra
 J. Dronkers
 Mevrouw H.G. Ferguson - v.d. Ende
 G.A. van Hattem
 H.P. van Heel
 M. Jansen
 J. Kraaijeveld van Hemert
 A. de Neef
 J. van Oord
 Chr. Van Oord
 R. de Paepe
 F.C. van Roodde
 Mevrouw M. Spoelstra
 Mevrouw B. Spoelstra
 G.P. Sturm
 H.A. Verkerk
 A. Waalewijn
 Mevrouw I. Zeper-Jansen
 Mevrouw K. Zuiderbaan

Algemeen Rijksarchief
 Baggermuseum
 Engelse Ambassade te Den Haag
 Spaarnestad Fotoarchief
 (© foto pagina 571)
 Kon. Boskalis Westminster n.v.
 Kon. Instituut van Ingenieurs
 Kon. Mij De Schelde
 Maria Austria Instituut
 (© foto's Carel Blazer)
 Zeeuws Archief
 Zeeuws Documentatie Centrum

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Vereniging van Waterbouwers in Bagger-, Kust- en Oeverwerken.

Scan van het titelblad van de 2e druk, 1947

© Erven Den Doolaard
 © voor de bijlagen: VSSD

Uitgegeven door:

Delft Academic Press / VSSD
 Leeghwaterstraat 42, 2628 CA Delft
 015 27 82124, e-mail: dap@vssd.nl
www.delftacademicpress.nl/f012.php

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photo-copying, recording, or otherwise, without the prior written permission of the publisher.

Heruitgave 2017
 ISBN 97890-6562-4116
 NUR 301,955

VOORWOORD EN VERANTWOORDING

Het Verjaagde Water heeft een hele generatie waterbouwers verleid tot de keuze van hun vak en het boek heeft een nog groter aantal waterbouwers geboeid of zelfs een gevoel van erkenning en herkenning gegeven. De berichten dat het boek naast een waterbouwkundige avonturenroman ook een sleutelroman zou zijn waren voor ons de directe aanleiding te beginnen met de nasporingen die uiteindelijk hebben geleid tot deze geannoteerde herdruk. Gaandeweg groeide echter het besef dat de typering sleutelroman niet alleen betrekking heeft op de personen die in het boek voorkomen. Meer dan dat geeft het boek een impressie van een markant vernieuwingsproces in de van oudsher traditionele Nederlandse waterbouwkunde. Bij de bouw van de Afsluitdijk in de jaren dertig had wetenschappelijk werk immers voor het eerst een prominente rol gekregen. De invloed bleef echter beperkt tot het ontwerp, het domein van de Rijkswaterstaat. De uitvoeringstechniek, het domein van de aannemers bleef toen nog ambachtelijk. Bij de droogmaking van Walcheren werd dat anders, daar breidde de vernieuwing zich uit tot het werk van de aannemers. Dat ging niet zonder slag of stoot zoals Den Doolaard beschrijft in het hoofdstuk “Beton tegen klei”. Daarmee werd naar onze overtuiging de basis gelegd voor latere ontwikkelingen, de sluitingen na de ramp van 1953 en de Deltawerken, en voor de leidende positie van de bedrijfstak in de wereld.

Nog in leven zijnde collega's die de droogmaking van Walcheren in 1945 zelf hadden meegemaakt, maar ook diverse archieven, musea en bibliotheken leverden een schat aan gegevens en informatie. Naarmate er meer gegevens boven water kwamen leek de roman steeds meer op een historisch document dat op een zeer indringende wijze een belangrijke fase in de Nederlandse waterbouwkunde beschrijft. Als waterbouwkundigen hebben wij ons in hoofdzaak gericht op de personen en gebeurtenissen die rechtstreeks verband hielden met de droogmaking van Walcheren. Wellicht is daardoor de aandacht voor andere onderwerpen, waaronder bij voorbeeld het Comité “Walcheren moet droog”, wat beperkt gebleven. Het zij zo.

Al snel bleek dat er in de loop van de tijd wijzigingen in de roman zijn aangebracht, vooral door grote delen uit de eerste druk(ken) weg te laten. Ook hebben aanpassingen in de spelling plaats gevonden. Wij hebben gemeend die weglatingen te moeten tonen door die passages in een grijs tint af te drukken. Door de wijze van verwerken van de oorspronkelijke tekst bestaat er in de nu voorliggende versie geen eenheid in de spelling. Waar de schrijver zelf in de loop der jaren spellingcorrecties heeft aangebracht hebben wij die overgenomen, waar delen zijn weggelaten hebben wij die hersteld aan de hand van de eerste druk, doch zonder de spelling aan te passen.

Omdat het boek in onze ogen steeds sterker het karakter van een documentaire kreeg hebben wij besloten illustraties toe te voegen.

Dat zijn deels tekeningen van Bantzinger die voor een klein deel ook al door Den Doolaard in de tweede druk waren opgenomen. Gezien de eerdere keuze van Den Doolaard meenden wij dat deze tekeningen het best zouden aansluiten bij de sfeer van het boek. Voor een ander deel zijn het foto's, vaak door Den Doolaard zelf gemaakt, soms ook uit andere bron.

Verhelderend commentaar is kort gehouden en naast de tekst opgenomen in de overtuiging dat daarmee aan de leesbaarheid van het boek geen afbreuk wordt gedaan. Mede daarom is ook het achtergrondcommentaar verwerkt in zeven bijlagen. Een project als het annoteren van een meer dan 50 jaar geleden geschreven roman is nooit "af". De stroom informatie wordt wel dunner, maar droogt nooit op. Toch hebben wij de indruk dat de meest relevante achtergrondgegevens met deze uitgave zijn vastgelegd.

Deze geannoteerde heruitgave is tot stand gekomen met hulp van zeer velen. Wij kunnen slechts enkelen hier met name noemen:

de dochters van Den Doolaard, M. en B. Spoelstra,
 onze afstudeerders ir. R. Bleyi en ir. K. Zuiderbaan,
 de heren Dijkstra en Sturm,
 familieleden van Prof. Jansen, ir. Ferguson, de gebroeders Kalis, de
 gebroeders Van Oord en vele anderen,
 het Algemeen Rijksarchief,
 het Zeeuws archief,
 het Zeeuws documentatiecentrum,
 het Baggermuseum in Sliedrecht,
 de Engelse ambassade in Den Haag,
 Koninklijke Boskalis Westminster,
 Vereniging van Waterbouwers in Bagger-, Kust- en Oeverwerken
 (VBKO).

Een bijzonder woord van dank gaat uit naar de heer J. Schievink die als uitgever een belangrijke bijdrage heeft geleverd aan de vormgeving van het boek.

Ten slotte willen wij onze erkentelijkheid uitspreken in de richting van de Technische Universiteit Delft die als onze werkgever meer dan wie ook heeft bijgedragen aan het tot stand komen van dit boek.

Delft, 24 september 2001

Prof. ir. K.d'Angremond
 ir. G.J. Schiereck

INHOUD

ROMAN

Inleiding	9
Boek I	
Hoofdstuk I. De watertovenaars	13
Hoofdstuk II. Zuidzee en Noordzee	38
Hoofdstuk III. Het water komt	47
Hoofdstuk IV. De preek	78
Hoofdstuk V. Het spookeiland	89
Hoofdstuk VI. Doen of niet doen?	120
Boek II	
Hoofdstuk VII. Wie een boot heeft, heeft de wereld	135
Hoofdstuk VIII. Van Hummel's zwarte boekje	151
Hoofdstuk IX. Anton Hijnsen gaat uit roeien	161
Hoofdstuk X. Van Hummel's zwarte boekje (ii)	184
Hoofdstuk XI. De baggervloot vaart uit	193
Hoofdstuk XII. De rijswerkers	215
Boek III	
Hoofdstuk XIII. Walcheren omhoog	235
Hoofdstuk XIV. Klei tegen water	249
Hoofdstuk XV. Kraan zeven	265
Hoofdstuk XVI. Beton tegen klei	276
Hoofdstuk XVII. Anton Hijnsen verovert Vlissingen	314
Boek IV	
Hoofdstuk XVIII. Westkapelle	329
Hoofdstuk XIX. De scharesliep	360
Hoofdstuk XX. De brug over de afgrond	377
Boek V	
Hoofdstuk XXI. De vuist van de reus	399
Hoofdstuk XXII. Het water loopt weg	421
Hoofdstuk XXIII. Het boze gat van Rammekens	433
Hoofdstuk XXIV. Phoenix	444
Hoofdstuk XXV. De eeuwige strijd	480

BIJLAGEN

Bijlage 1. Het verjaagde water, het boek, de schrijver en zijn tijd	488
Bijlage 2. De strijd om Walcheren	505
Bijlage 3. De hoofdpersonen	517
Bijlage 4. De techniek van de sluitingen	540
Bijlage 5. Britannia rules the waves?	561
Bijlage 6. De regering, het militair gezag, rijkswaterstaat en ddw	573
Bijlage 7. De aannemers	582
Literatuur	588

Aan mijn vrienden van D.D.W.² en M.U.Z.³

INLEIDING

Langzaam gaat het leven der aarde. Tientallen millioenen jaren kan zij nog bestaan, voor zij voorgoed verkilt; maar elke dag wordt zij reeds ouder. Langzaam vallen de hoogste bergen in puin. Elke dag en elke nacht storten myriaden stenen in ratelende val door de kloven; elke dag storten er ijstorens ineen en smelten de gletschers verder af. En langzaam vreten de zeeën de kusten weg. Zo langzaam, dat een oud man, rustig wandelend aan het eind van zijn levensavond, plotseling merkt niet meer op het rechte strand te lopen, waar hij als jongen heeft gespeeld. De kust bocht halvemaanvormig naar binnen; de rest vrat het water weg. Nog is het strand vast en de zeevering stevig; maar de oude man ziet peinzend, hoe elke teruglopende golf zijn honderd zandkorrels meeneemt van de zeevering en een laagje bazalt afslijpt, als het duizendste deel van een korrel zo dun. Maar de golven gaan dag en nacht op en neer, eeuw na eeuw. En dan begrijpt hij, hoe oud de aarde is, en hoe machtig de zee, hoe kort het mensenleven, en hoe klein de mens.

De aarde leeft langzaam. Onze eeuwen zijn haar uren; onze jaren haar seconden. Honderd jaar geleden werd het Himalayagebergte geboren. Vijftig jaar geleden was het zondvloed. Verleden week pas werd de duinregel, die van Noord-Frankrijk naar Denemarken loopt, uit het zand der zeeën opgewaaid. Wanneer wij de zee vragen zouden, wanneer zij de landtong tussen Engeland en het vasteland heeft verbroken, dan zou zij niet antwoorden, gelijk de geschiedkundigen het doen: 'Drieduizend jaar geleden', doch: 'In het begin van deze maand.' En indien wij vragen zouden: 'Wat is er met het eiland Walcheren gebeurd?', dan zou de Aarde langzaam antwoorden, met de dreunende stem der zee:

'Verleden maandag liet ik het ontstaan uit het zand van mijn bodem, en uit het slib der stromen. Dinsdagavond had de mens het omdijkt. Maar vrijdagmiddag overstroomde ik het opnieuw. Minutenlang vocht het geslacht der mensen tegen mijn kracht, die hen allen overleven zal. Nog geen kwartier na mijn triomfantelijke terugkeer moest ik Walcheren weer verlaten. Voor hoe lang? Voor een dag misschien, of een week; maar terugkomen doe ik.'

Zo leeft de aarde met haar bergen en zeeën traag langs ons heen; en hun tijd is niet onze tijd. Voor de zee een kwartier, op een vrijdagmiddag, in het jaar, dat op het jaar van de ijstijd volgde; voor

² D.D.W.: Dienst Droogmaking Walcheren.

³ M.U.Z.: Maatschappij tot Uitvoering van Zuiderzeewerken, opgericht door N.V. M.J. van Hattum's Havenwerken, Beverwijk; L. Volker Azn., Sliedrecht; A. Bos Pzn, Dordrecht; N.V. Hollandsche Aanneming Mij, Den Haag. Voerde de bouw van de afsluitdijk uit. Zie verder Bijlage 7.

de mens de hele winter van het jaar onzes Heeren 1944, het ganse jaar 1945 en de winter van 1945 op '46. Minuten der aarde, die voor de mens de vijftien lange en bittere maanden waren, dat hij vocht met de zee om de korrel in het heelal, die Walcheren heet. En wat geeft het, of deze korrel morgen wordt weggespoeld door de vloed der tijden? Voor eeuwig heeft de mens haar bevochten op wind en water; voor eeuwig heeft hij in deze kleine uithoek van het heelal de zee haar grootste nederlaag toegebracht.

BOEK I

Het lant van Walcheren, twelck groot is ende veel
waeters verswelgen mochte.

ANDRIES VIERLINGH: *Tractaet van Dijkkagie*

HOOFDSTUK I

DE WATERTOVENAARS

In oude tijden had je de tovenaars; en de moderne mensheid denkt, dat de tijd van toveren voorgoed voorbij is. Maar net zoals in oude, onbeschaafde tijden het ene land meer regenmakers had en het andere meer sterrenwichelaars, zo hebben de landen ook vandaag soms nog speciale soorten tovenaars. Nederland bijvoorbeeld heeft geen regenmakers nodig; het regent er heel veel. Bovendien wordt het lage land doorstroomd door grote rivieren, die van bergketenen afkomen en daarom in de lente veel gesmolten sneeuw meebrengen. Ook heeft het lage land lange kusten, waar een groot deel van het jaar een wilde zee tegenaanbrandt, de Noordzee. Verder ligt een groot deel van het platte, groene land beneden de oppervlakte van de zee. Dat komt, omdat die stukken vroeger geen land waren maar water; er zijn dijken omheengebouwd en toen is het water eruitgepompt. De Nederlanders vinden dat heel gewoon, om onder de waterspiegel te wonen, op de bodem van die voormalige plassen en binnenzeeën, enkel van de brullende zee en de grote ruisende rivieren gescheiden door een dijk. Dat komt, omdat ze onbeperkt vertrouwen hebben in een speciaal soort tovenaars, die in Nederland veel voorkomen, ook al omdat er zo'n grote behoefte aan is: de watertovenaars. Van wat die watertovenaars doen, begrijpen de mensen weinig of niets. Maar dat geeft niet. De hele moderne maatschappij berust nu eenmaal op het vertrouwen van gewone mensen in de tovenaars. En iedereen, die in Nederland beneden de waterspiegel woont, laat in blind vertrouwen de tovenaars-waterbouwkundigen aan de dijken ploeteren.

Omdat er zoveel water in Nederland neervalt, door Nederland heenloopt en tegen Nederland opkletst, hebben de watertovenaars het druk. Ze bouwen niet alleen dijken, maar ook stuwdammen, sluizen en havenhoofden, strekdammen en overlaten, stoomgemalen en meerstoelen, kanalen en ducdalven.

Tegenwoordig bouwen ze ook bruggen en wegen, al waren ze daar oorspronkelijk niet voor gehuurd. Hun eigenlijke baan is en blijft watertovenaar, en ze werken niet voor particuliere bazen, maar voor de Staat. Sommige mensen